

Historische schaatsen in het Friesch Museum

De tocht van Peter Koopman van Den Haag naar Leeuwarden

OKS

Orttema-Kingma Stichting

© 2022 OKS-transcriptie

Historische schaatsen in het Friesch Museum

De tocht van Peter Koopman van Den Haag naar Leeuwarden

an het Friesch Museum is weer eens een geschenk aangeboden, dat niet alleen een esthetische aanwinst voor de verzamelingen beduidt, doch dat ook om zijn geschiedkundige waarde voor het Museum van bijzonder belang is.

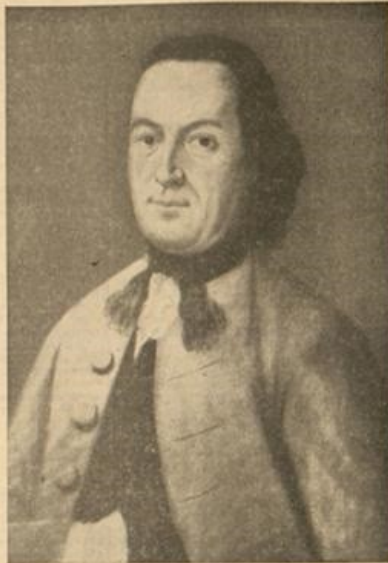
Het geschenk is aan het Museum aangeboden door Mr. P. Peereboom en bestaat in een paar sierlijk besneden 18e eeuwse schaatsen en een pastel-portret van een kloeken heer in de kleeddracht van zijn tijd.

Deze voorwerpen behooren bij elkaar en werden door den schenker verkregen van zijn vader W. A. Peereboom, die van 1868 tot 1894 notaris te Bolsward was en die ze weer geërfd had van zijn schoonvader E. T. Kulper, notaris aldaar van 1822 tot 1868.

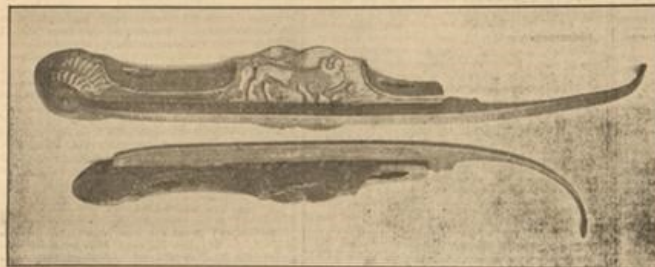
Laatstgenoemde had bij de behandeling van den boedel van den zoon van den Bolswardischen burgemeester Pieter Koopman, dien het portret voorstelt en die met zijn schaatsen den lande een goeden dienst had bevoeren, deze familie-reliquiën ten geschenke gekregen, die thans een veilige bewaarplaats in ons Friesch Museum zullen vinden.

De geschiedenis aan deze aanwinst verbonden, speelde in de maand Januari 1763. Het was nog de goede oude tijd, toen de Zeezee nog wel eens dicht vroom en men per schaats van Stavoren naar Enkhuzen en omgekeerd kon rijden, iets wat ook toen sedert 1740 niet was voorgekomen.

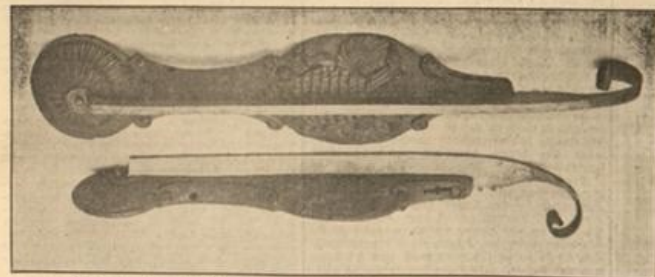
De stadhouder Willem V (1), die in den Haag was, had een brief over te brengen aan zijne grootmoeder Maria Louise van Hessen

Pastel-portret van den Bolswardischen Burgemeester Pieter Koopman

Schaatsen van Pieter Koopman uit 1763

18e eeuwse schaatsen ongeveer een halve eeuw geleden aan het Friesch Museum geschenken door den heer P. van Duysen te Leeuwarden

den in aanmerking kwamen en kwam Pieter Koopman, degen die de boodschap overbracht, ook onder dese personen voor.

Na den tocht — een afstand van een 40 uur gaans — te hebben afgelegd, kwam hij 's avonds half 7 te Leeuwarden aan en was nog fit genoeg de voorletters van zijn naam maken als op de tijdgenooten van Pieter Koopman, voor wien de trekschuit het snelste aller vervoermiddelen was in een tijd toen een reis van den Haag naar Leeuwarden verscheidene dagen in beslag nam en buitendien in den wintertijd dikwijls in vele weken in het geheel niet te doen was.

De schaatsen, die Pieter Koopman gebruikt heeft, zijn van het zogenaamde Hollandische type, waarbij aan den bals van de schaats geen hout voorkomt, zulke in tegenstelling met de schaats, die thans algemeen in Friesland in gebruik is en waarbij het hout doorloopt tot aan de voorste punt van de schaats.

Dit laatste type vindt men echter ook reeds op Hollandische gravures uit omstreeks 1700. Ook de bekende gravure, die een voorstelling geeft van de „Lustrijke Vrouwen Schaatsen Rijpartij“, gehouden te Leeuwarden op den 1en en 2en February des jaar 1805¹⁾ laat ons zien, dat de Friezen toen reeds dit model schaatsen (vrijwel geheel overeen komende met het thans nog algemeen hier gangbare model) gebruikten.

Mr. van Buttingha Wichers maakt ook nog melding van een bericht in de Provinciale Friesche Courant van 16 Januari 1848, waar in het ongelooflijke verhaal werd opgedicht, dat Koopman op denzelfden dag den tocht zoowel heen als terug gemaakt zou hebben.

Dat dit laatste echter niet juist is, blijkt als wij de Leeuwarder Courant van 25 Januari 1763 opslaan, waar de volgende nieuwtijdiging zeker betrekking heeft op den tocht van Pieter Koopman.

Leeuwarden den 25 Januari (1763) Zecker Heer van Bolsward is gistermorgen om vijf uur uit den Haag op schaatsen gereden en dienzelfden avond om half zeven uren te Leeuwarden searriveerd.

Ik veronderstel, dat het vertrouwelijke karakter van de opdracht indertijd niet heeft toegelaten het seval met naam en toenaam in de courant te zetten. (2)

Uit de Leeuwarder zagen wij ook reeds op 21 Januari een bericht, dat de zee voor Harlingen was toevroren en er vele tenten en kramen op het ijs waren opgeslagen.

Ook vinden wij er berichten van aangeleden, die den overtocht waagden en van de vele Friezen, die in Enkhuzen en Hollanders, die in Stavoren een kluke kwamen nemen.

Was daarbij gewoonte om zilveren souvenirjes mee te nemen. In mijne verzameling traf ik een paar zilveren pennermuntstukjes met aardige opschriften aan, die beide op deze strengen winter betrekking hadden.

Het een is voorzien van een Amsterdamer keur en meestersteek en bevat onder een geestige gravure van schaatsrijders, een sr. een prikslee en een listentje, het opschrift: „Met schaatsen over Zee van Enkhuzen gehaald den 19 Januari 1763 door „C. M. N.“

Het andere met een gedreben grove roocco-versiering op het deksel, heeft het opschrift:

„ter Gedagtnis dat men Reeden met seer veele Paard en Sleeden na Enkhuzen over de Zee en ik Anske Scheltes mee. den 18 January 1763.

I. A.“

Anske Scheltes, die zoo trotsch op den overtocht was, was zeker een boer uit een Friesch dorp, maar wie kan zeggen uit welk dorp? Misschien heeft hij zijn tocht wel gedaan in de fraaie roocco arresie uit het midden van de 18e eeuw, die ik een paar jaar geleden op een boereboelgoed te Wijngaard, als „artistiek brandhout“ kon verwerven.

Wie dit fraaie stuk oude kunstnijverheid eens wil zien, moet er een uitstapje naar Stania-Statie te Denkerk, den ulthof van het Friesch Museum, voor over hebben.

De directeur van het Friesch Museum is van plan van een en ander eerstdaags een kleine tentoonstelling in te richten.

Het is de bedoeling, hierbij de in het Museum aanwezige antiquiteiten op het ijsvermaak mede ten toon te stellen. Zoo mogelijk in de a.s. Kerstvacantie.

Wie nog antiquiteiten of bijzonderheden op dit gebied in zijn bezit heeft, wordt beëld verzocht denz tijdelijk voor dese tentoonstelling af te staan en ze bij het Friesch Museum, Koningstraat 1, in te zenden.

Wellicht kan uit een dergelijke tentoonstelling de vormontwikkeling van de Friesche schaats, door de eeuwen heen, waarvan wij maar matig op de hoogte zijn, voor een goed deel opgehelderd worden.

NANNE OTTEMA.

(1) Mr. J. van Buttingha Wichers geeft in zijn in 1880 verschenen geschrift over het schaatsrijden een omstandig verhaal, doch spreekt hier ten onrechte over Stadhouder Willem IV, die reeds in 1751 overleed. Ook Mr. van B. W. wist voor een halve eeuw geleden reeds mede te deelen, dat de beroemde schaatsen in het bezit waren van notaris Peereboom te Bolsward.

(2) Zie ook: Stads- en Dorpskroniek van Friesland door Dr. G. A. Wumkes, deel 1 bladz. 192 op 25 Januari 1763.

Historische schaatsen in het Friesch Museum

De tocht van Peter Koopman van Den Haag naar Leeuwarden

Aan het Friesch Museum is weer eens een geschenk aangeboden, dat niet alleen een aesthetische aanwinst voor de verzamelingen beduidt, doch dat ook om zijn geschiedkundige waarde voor het Museum van bijzonder belang is.

Het geschenk is aan het Museum aangeboden door Mr. P. Peereboom en bestaat in een paar sierlijk besneden 18e eeuwse schaatsen en een pastel-portret van een kloeken heer in de kleederdracht van zijn tijd.

Deze voorwerpen behooren bij elkaar en werden door den schenker verkregen van zijn vader W.A. Peereboom, die van 1868 tot 1894 notaris te Bolsward was en die ze weer geërfd had van zijn schoonvader E.T. Kuiper, notaris aldaar van 1822 tot 1868.

Laatstgenoemde had bij de behandeling van den boedel van den zoon van den Bolswardschen burgemeester Pieter Koopman, dien het portret voorstelt en die met zijn schaatsen den lande een goeden dienst had bewezen, deze familie-reliquiën ten geschenke gekregen, die thans een veilige bewaarplaats in ons Friesch Museum zullen vinden.

De geschiedenis aan deze aanwinst verbonden, speelde in de maand Januari 1763. Het was nog de goede oude tijd, toen de Zuiderzee nog wel eens dicht vroom en men per schaats van Stavoren naar Enkhuizen en omgekeerd kon rijden, ietswat ook toen sedert 1740 niet was voorgekomen.

De stadhouder Willem V ⁽¹⁾, die in den Haag was, had een brief over te brengen aan zijne grootmoeder Maria Louise van Hessen Kassel (Marijke Moai), die in het Princessehof alhier resideerde.

Volgens de overlevering bevatte deze brief een voordracht van personen, die voor een benoeming als burgemeester in Friesche steden in aanmerking kwamen en kwam Pieter Koopman, degen die de boodschap overbracht, ook onder deze personen voor.

Na den tocht — een afstand van een 40 uur gaans — te hebben afgelegd, kwam hij 's avonds half 7 te Leeuwarden aan en was nog fit genoeg de voorletters van zijn naam heel fraai met zijn schaatsen in het ijs te krassen.

Een mooi stukje sport van Pieter Koopman, die ook bij deze zelfde gelegenheid Burgemeester van Bolsward werd. Het zal op ons, die verwend zijn aan spoor, stoomboot en vliegmaschine, aan telegraaf telefoon en radio niet zoo'n overweldigende indruk meer maken als op de tijdgenooten van Pieter Koopman voor wien de trekschuit bet snelste aller vervoermiddelen was in een tijd toen een reis van den Haag naar Leeuwarden verscheidene dagen in beslag nam en buitendien in den wintertijd dikwijls in vele weken in het geheel niet te doen was.

De schaatsen, die Pieter Koopman gebruikt heeft zijn van het zoogenaamde Hollandsche type, waarbij aan den hals van de schaats geen hout voorkomt, zulke in tegenstelling met de schaats die thans algemeen in Friesland in gebruik is en waarbij het hout doorloopt tot aan de voorste punt van de schaats.

Dit laatste type vindt men echter ook reeds op Hollandsche gravures uit omstreeks 1700. Ook de bekende gravure, die een voorstelling geeft van de „Luisterrijke Vrouwen Schaatsen Rijdpartij, gehouden te Leeuwarden op den 1en en 2en February des jaar 1805” laat ons zien dat de Friezen toen reeds dit model schaatsen (vrijwel geheel overeen komende met het thans nog algemeen hier gangbare model) gebruikten.

Mr. van Buttingha Wichers maakt ook nog melding van een bericht in de Provinciale Friesche Courant van 16 Januari 1848, waar in het ongelooflijke verhaal werd opgedischt, dat Koopman op denzelfden dag den tocht zoowel heen als terug gemaakt zou hebben.

Dat dit laatste echter niet juist is, blijkt als wij de Leeuwarder Courant van 25 Januari 1763 opslaan, waar de volgende nieuwstijding zeker betrekking heeft op den tocht van Pieter Koopman. „Leeuwarden den 25 January (1763). Zeeker Heer van Bolsward is gistermorgen om vijf uur uit den Haag op schaatsen gereden en dienzelfden avond om half zeven uren te Leeuwarden gearriveerd.”

Ik veronderstel, dat het vertrouwelijke karakter van de opdracht indertijd niet heeft toegelaten het geval met naam en toenaam in de courant te zetten. (2)

Uit de Leeuwarder zagen wij ook reeds op 21 Januari een bericht, dat de zee voor Harlingen was toegevroren en er vele tenten en Kramen op net ijs waren opgeslagen. Ook vinden wij er berichten van arresleden, die den overtocht waagden en van de vele Friezen die in Enkhuisen en Hollanders, die in Stavoren een kijkie kwamen nemen.

't Was daarbij gewoonte om zilveren souvenir-tjes mee te nemen. In mijne verzameling trof ik een paar zilveren pepermuntdoosjes met aardige opschriften aan, die beide op dezen strengen winter betrekking hadden.

Het eene is voorzien van een Amsterdammer keur en meesterteeken en bevat onder een geestige gravure van schaatsenrijders, een ar, een prikslee en een ijstentje, het opschrift: „Met schaatsen over Zee van Enkhuisen gehaald den 19 Januari 1763 door „C. M. N.”

Het andere met een gedreven grove rococo-versiering op het deksel, heeft het opschrift:

„ter Gedagtnis dat men Reeden
met seer veele Paard en Sleeden
na Enkhuisen over de Zee
en ik Anske Scheltes mee.
den 18 January 1763
I.A.”

Anske Scheltes, die zoo trotsch op den overtocht was, was zeker een boer uit een Friesch dorp, maar wie kan zeggen uit welk dorp? Misschien heeft hij zijn tocht wel gedaan in de fraaie rococo arreslee uit het midden van de 18e eeuw, die ik een paar jaar geleden op een boereboelgoed te Wijtgaard, als „artistiek brandhout” kon verwerven.

Wie dit fraaie stuk oude kunstnijverheid eens wil zien, moet er een uitstapje naar Stania-State te Oenkerk, den uithof van het Friesch Museum, voor over hebben.

De directeur van het Friesch Museum is van plan van een en ander eerstdaags een kleine tentoonstelling in te richten.

Het is de bedoeling, hierbij de in het Museum aanwezige antiquiteiten op het ijsvermaak mede ten toon te stellen. Zoo mogelijk in de a.s. Kerstvacantie.

Wie nog antiquiteiten of bijzonderheden op dit gebied in zijn bezit heeft, wordt beleefd verzocht deze tijdelijk voor deze tentoonstelling af te staan en ze bij het Friesch Museum, Koningstraat 1, in te zenden.

Wellicht kan uit een dergelijke tentoonstelling de vormontwikkeling van de Friesche schaats, door de eeuwen heen, waarvan wij maar matig op de hoogte zijn, voor een goed deel opgehelderd worden.

NANNE OTTEMA

(¹) Mr. J. van Buttingha Wichers geeft in zijn in 1888 verschenen geschrift over het schaatsenrijden een omstandig verhaal, doch spreekt hier ten onrechte over Stadhouder Willem IV, die reeds in 1751 overleed. Ook Mr. van B.W. wist voor een halve eeuw geleden reeds mede te deelen, dat de beroemde schaatsen in het bezit waren van notaris Peereboom te Bolsward.

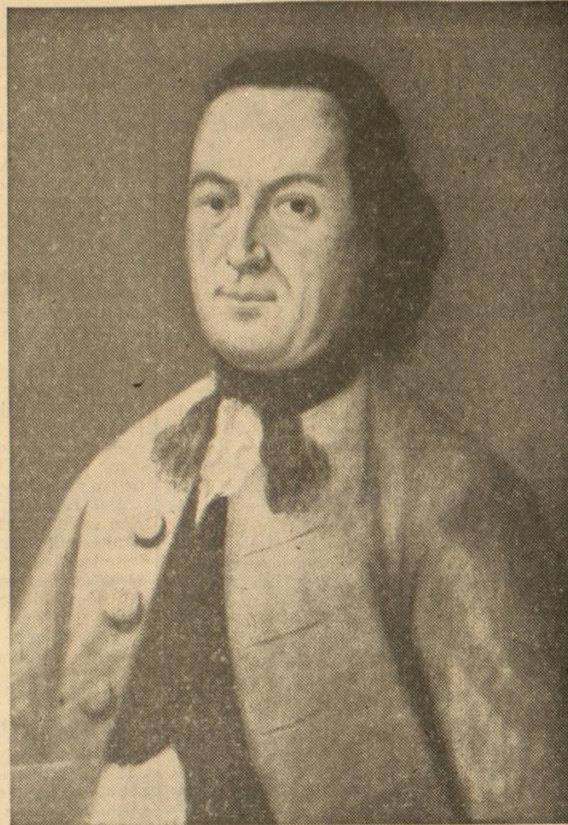
(²) Zie ook: Stads- en Dorpskroniek van Friesland door Dr. G. A. Wumkes, deel I bladz. 192 op 25 Januari 1763.

Illustraties:

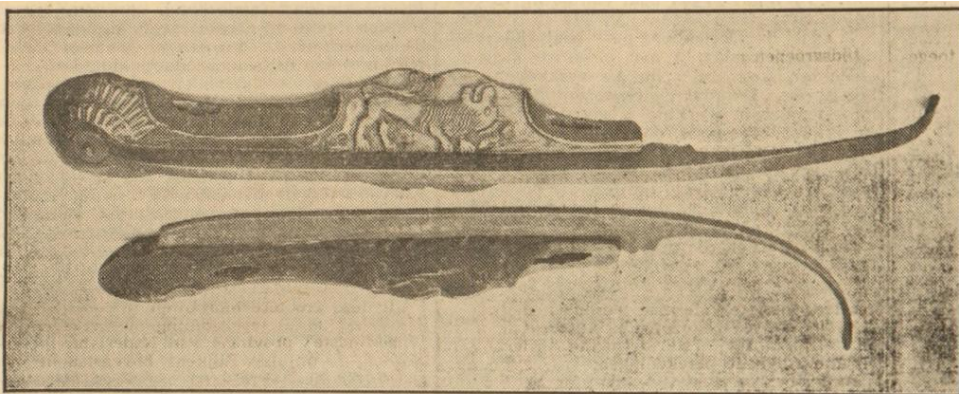
- Pastel-portret van den Bolswardschen Burgemeester Pieter Koopman
- Schaatsen van Pieter Koopman uit 1763
- 18e eeuwse schaatsen ongeveer een halve eeuw geleden aan het Friesch Museum geschonken door den heer P. van Duysen te Leeuwarden

Leeuwarder Courant
29-10-1938

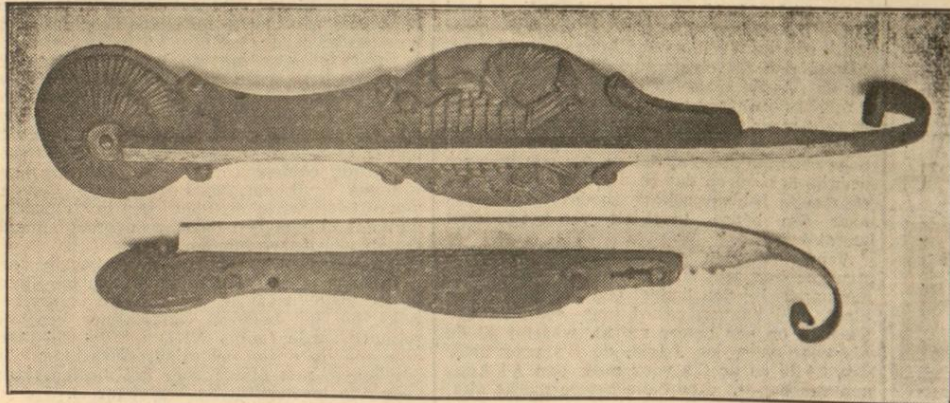
De lithografie „Luisterryke Vrouwen Schaatschen Rydparty, gehouden te Leeuwarden op den 1sten en 2^{den} February des Jaars 1805” is in de collectie van de Ottema-Kingma Stichting.
Objectnummer NO 14587: [Luisterryke Vrouwen Schaatschen Rydparty](#)

Pastel-portret van den Bolswardschen Burgemeester
Pieter Koopman

Schaatsen van Pieter Koopman uit 1763

18e eeuwse schaatsen ongeveer een halve eeuw geleden aan het Friesch
Museum geschonken door den heer P. van Duysen te Leeuwarden